

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 330.632:331.1

Дослідження впливу структурних змін в національній економіці на посилення дисбалансу професійного розподілу продуктивних сил на регіональних ринках

Гриневич Л.В.кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

В статті проведено дослідження структурних змін за видами економічної діяльності за допомогою структурно-динамічного аналізу. Результати аналізу дозволяють зробити висновок щодо швидкості, сили та масштабів цих змін та довести їх вплив на посилення дисбалансу професійного розподілу на регіональних ринках. Постійний моніторинг структурних змін в національній економіці допоможе сформувати комплекс заходів, спрямованих на зменшення дисбалансу, та прийняти управлінські рішення з метою запобігання негативного впливу цього явища на соціально-економічний розвиток регіону.

Ключові слова: національна економіка, структурні зміни, види економічної діяльності, дисбаланс, диспропорція, регіональний ринок, структурний аналіз.

Гриневич Л.В. ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ СТРУКТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ НА УСИЛЕНИЕ ДИСБАЛАНСА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫХ СИЛ НА РЕГИОНАЛЬНЫХ РЫНКАХ

В статье проведено исследование структурных изменений в видах экономической деятельности с помощью структурно-динамического анализа. Результаты анализа позволяют сделать вывод о скорости, силе и масштабах этих изменений и доказать их влияние на усиление дисбаланса профессионального распределения на региональных рынках. Постоянный мониторинг структурных изменений в национальной экономике поможет сформировать комплекс мер, направленных на уменьшение дисбаланса и принять управленческие решения с целью предотвращения негативного влияния этого явления на социально-экономическое развитие региона.

Ключевые слова: национальная экономика, структурные изменения, виды экономической деятельности, дисбаланс, диспропорция, региональный рынок, структурный анализ.

Grynevych L.V. RESEARCH OF INFLUENCE STRUCTURAL CHANGES IN NATIONAL ECONOMY TO GAIN IMBALANCE PROFESSIONAL DISTRIBUTION OF PRODUCTIVE FORCES IN THE REGIONAL MARKET

In this article studied the structural changes in the types of economic activities with the help of the structural – dynamic analysis. The analysis results allow us to conclude about the speed, the strength and scale of these changes and to show their impact on the strengthening of the professional distribution imbalance in the regional markets. Constant monitoring of structural changes in the national economy will help create a package of measures aimed at reducing the imbalances and take management decisions in order to prevent the negative impact of this phenomenon on the socio – economic development of the region.

Keywords: national economy, structural change, economic activities, imbalance, disproportion, regional market, structural analysis.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перехід від централізованої системи управління державою до децентралізованої підвищує відповідальність регіонів за прийняті стратегічні та тактичні рішення щодо свого розвитку. При цьому слід враховувати, що кожний з регіонів має свій унікальний, створений впродовж тривалого часу склад про-

дуктивних сил, а отже й можливості кожного з регіонів різні. На склад регіональних продуктивних сил впливає багато факторів, одним з яких є структурні зміни за видами економічної діяльності в національній економіці держави. Масштаби та швидкість цих змін будуть створювати умови для посилення дисбалансу професійного розподілу продуктивних сил на

регіональних ринках праці, який на початковій стадії може проявитись через посилення диспропорцій між попитом та пропозицією як на ринку товарів та послуг, так і на ринку праці. Отже, необхідно провести дослідження таких змін, визначивши їх швидкість, силу й масштаб та сформувати комплекс регуляторних заходів, спрямованих на зменшення дисбалансу професійного розподілу продуктивних сил на регіональних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед вчених, які займались дослідженням структурних змін у національному господарстві, можна виділити таких закордонних авторів, як: Ф. Кенє, Дж. Б. Кларк, В.В. Леонтьєв, Р. Лукас, У. Льюїс, К. Маркс, А. Маршалл, Д. Норт, В. Парето, Д. Рікардо, П. Ромер, А. Сміт, Р. Стоун, К. Ерроу, Й. Шумпетер.

Свій вклад у формування теоретичного і практичного базису дослідження структурних змін в економіці внесли й українські вчені: А.Н. Алімов, В.М. Бородюк, В.М. Гейц, М.С. Герасимчук, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, Б.Є. Кваснюк, В.Е. Коломойцев, І.І. Лукінов, Л.В. Мінін, В.С. Найдьонов, М.М. Якубовський та інші.

Окремо слід відзначити вчених, які займались питанням планування і прогнозування галузевої та професійно-кваліфікаційної структури зайнятості: В. Гейленсона, Д. Герростада, М. Горовітца, Д. Зейгеля, Р.Е. Кучера, П. Лейарда, Я. Тінбергена. На їх думку, саме такий підхід дозволить зменшити дисбаланс професійного розподілу продуктивних сил.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є доведення доцільності використання структурно-динамічного аналізу для визначення швидкості, сили й масштабів структурних змін у національній економіці, які впливають на посилення дисбалансу професійного розподілу продуктивних сил на регіональних ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з передумов появи дисбалансу професійного розподілу на регіональних ринках є структурні зміни, які відбуваються в державі за видами економічної діяльності. Структура національної економіки будь-якої держави має три важливі характерні риси: вона неоднорідна за своєю природою; представлена у вигляді ієрархії, в якій чітко виділяються рівні; дозволяє пропорційно розвиватися кожному елементу, який її складає. У процесі свого розвитку зміни структури проявляються в якісних економічних перетвореннях, результатом яких є структурні зміни. Існують

різні трактування поняття «структурні зміни». Найбільш чітко визначення було дане в словнику сучасної економічної науки під редакцією Л.І. Лопатникова: «Структурні зрушення в економіці [structural changes in national economy] – зміни в структурі економічної системи під впливом різних економічних і позаекономічних чинників, процесів управління економічною системою. Вимірюються за допомогою таких характеристик, як співвідношення темпів зростання і приросту економічних показників окремих структурних підрозділів (галузей, секторів і т. д.), зміни в процентних питомих вагах або в частках цих підрозділів у загальному обсязі суспільного виробництва. Прогресивними структурними зрушеннями слід вважати ті, які призводять, в кінцевому рахунку, до підвищення довгострокової ефективності економічної системи» [5].

Отже, структурні зрушення визначаються наявністю якісних змін у взаємозв'язку між елементами економічної системи, які зіставляються і описуються через нерівномірність динаміки співвідношення їх кількісних характеристик, що дає можливість визначити межі, коли зміни в структурі переростають в структурні зрушення. На думку більшості економістів, причиною появи структурних зрушень в національній економіці є зміни, що відбуваються в системі потреб господарюючих суб'єктів і, як наслідок, зміни в пропорціях розподілу трудових і фінансових ресурсів між відтворювальними секторами і видами діяльності. Такого роду структурні зрушення відбуваються в момент, коли виникає різкий дисбаланс у структурі національної економіки, який провокує появу кризових явищ і, як наслідок, появу нової структури економіки, адаптованої під нові економічні умови.

Головною відмінною рисою структурних зрушень є наявність чіткої відправної точки початку цих зрушень – зміна в системі потреб суб'єктів господарської діяльності та можливість визначити, досягнута мета чи ні. Тому можна висунути гіпотезу про те, що структурні зміни в економіці народного господарства країни є результатом різних структурних зрушень різної природи і спрямованості, що наочно проявилось на прикладі системної структурної кризи в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст. [1; 2; 3].

Структурні зрушення в економіці країни характеризуються як якісними, так і кількісними проявами, тому пропонується аналізувати зміни в структурі національної економіки за цими двома напрямками. На рисунку 1

представлена схема дослідження структурних зрушень в економіці України.

Вихідними даними для вивчення структурних змін в економіці України послужили дані Державної служби статистики за показником валової доданої вартості (далі – ВДВ) в розрізі видів економічної діяльності.

На рисунку 2 наведено структуру ВДВ за видами економічної діяльності за період 1996–2014 рр. у відносному вираженні (у відсотках від загального обсягу ВДС країни).

Аналіз наведених даних на рисунку 2 дозволяє зробити висновки:

– до 2008 р. лідером у структурі національної економіки України була промисловість. Так, за період 1996–2006 рр. у даному виді економічної діяльності відбувалося постійне нарощування темпів випуску продукції. На думку експертів з аналітичного департаменту “X-Trade Brokers Ukraine”, у 2008 р. економіка країни вийшла майже до 75% базового рівня, але в результаті світової фінансової кризи знову відбулося зниження темпів зростання промисловості [4]. З цього часу спостерігається падіння обсягів виробництва – починаючи з кінця 2009 р. середні значення темпів зростання зафіксувалися на рівні 26%;

– друге місце в структурі ВДВ посідають види економічної діяльності, які надають такі послуги: торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку,

діяльність транспорту та зв'язку, фінансова діяльність, операції з нерухомістю, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, державне управління, оплата послуг фінансових посередників.

Слід зазначити, що вплив кризових явищ найбільшою мірою проявився у 2010 р.: так, питома вага даного виду діяльності склала 25%, у порівнянні з 2009 р., де вона становила 28%. Не краща ситуація спостерігалась і у 2011 р. – 23,5% в загальному обсязі ВДВ. Починаючи з 2012 р. відбувається стрімке зростання питомої ваги інших видів економічної діяльності. Так, у 2012 р. частка цього сектора складала 28%, у 2013 р. – 30%, у 2014 р. – 29%, тобто можна зробити висновок, що відбуваються структурні зміни в національному господарстві і пов'язані вони зі змінами у пріоритетних видах економічної діяльності, а отже появою дисбалансу у професійному розподілі, яка є наслідком таких змін;

– починаючи з 2005 р. збільшується частка торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Якщо у 2005 р. питома вага даного виду діяльності становила 10%, то у 2014 р. – 17%, перегнавши за обсягами ВДВ в загальному обсязі ВДВ країни сільське господарство (12%), яке завжди вважалося для України одним із основних видів економічної діяльності;

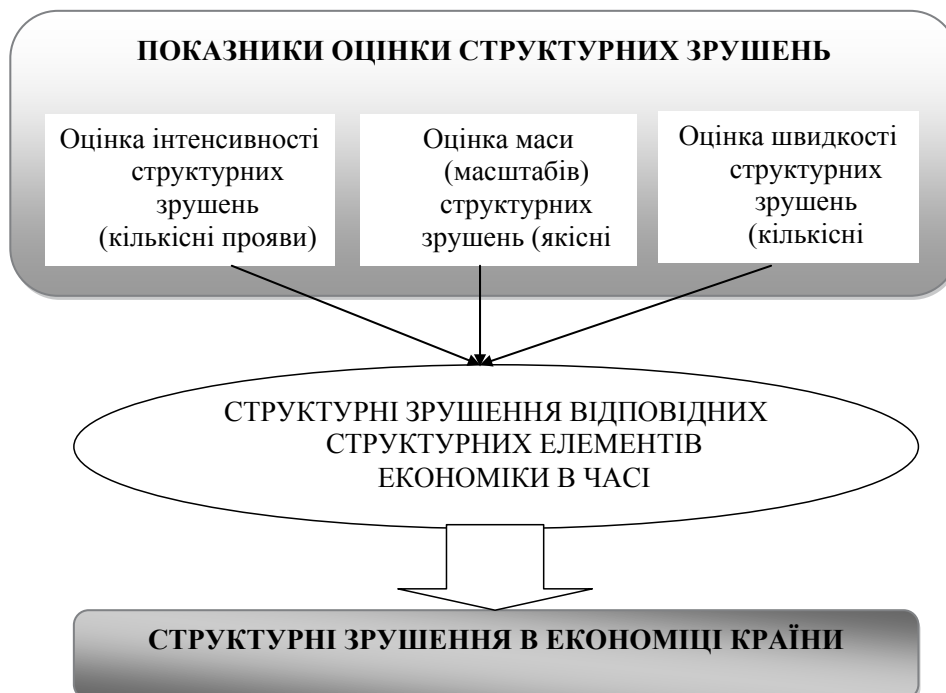

Рис. 1. Схема дослідження структурних зрушень у національній економіці України [5]

– зміни питомої ваги за всіма видами економічної діяльності носять нелінійний характер. При цьому, якщо для видів діяльності, які займаються виробництвом і випуском продукції починаючи з 2000 р. характерна тенденція до спаду, то за видами діяльності, які надають послуги, навпаки присутнє її зростання. Особливістю розвитку економічної діяльності в Україні так само є незначний її відгук на світову фінансову кризу 2007–2008 рр.

Як видно з рисунку 2, тільки промисловість була чутлива до ситуації, що виникла, всі інші види діяльності практично не змінили тенденції свого розвитку. Хоча криза 2008–2009 рр. вкотре засвідчила хиби української економіки, а відтак повинна була б стимулювати трансформаційні процеси для створення більш сучасної конкурентної економіки, проте характерним для української економіки, принаймні впродовж останнього десятиріччя, залишається [6]: низька продуктивність та енергозатратність, слабка диверсифікованість і неконкурентоспроможність,

залежність від монопольних зовнішніх джерел сировини та енергії. Таким чином, можна зробити висновок, що національна економіка знаходиться на стадії структурних змін видів економічної діяльності, що у майбутньому дозволить в повному обсязі сформувати систему економічних відносин, яка буде відповідати як європейським умовам, так і світовій ринковій системі.

Структурні зрушення за видами економічної діяльності відбуваються у часі та просторі, отже надамо характеристику цим змінам. Для цього доцільно скористатись статистичним інструментарієм структурно-динамічного аналізу. Результати розрахунків наведено на рисунках 3 та 4.

За даними розрахунками можна зробити висновок, що найбільші відхилення в структурі спостерігались у періодах 2000–2003 рр., потім 2005–2010 рр. і наостанок 2013–2014 рр. Тобто висновки, які було зроблено раніше щодо наявності структурних змін за видами економічної діяльності, мають своє підтвердження.

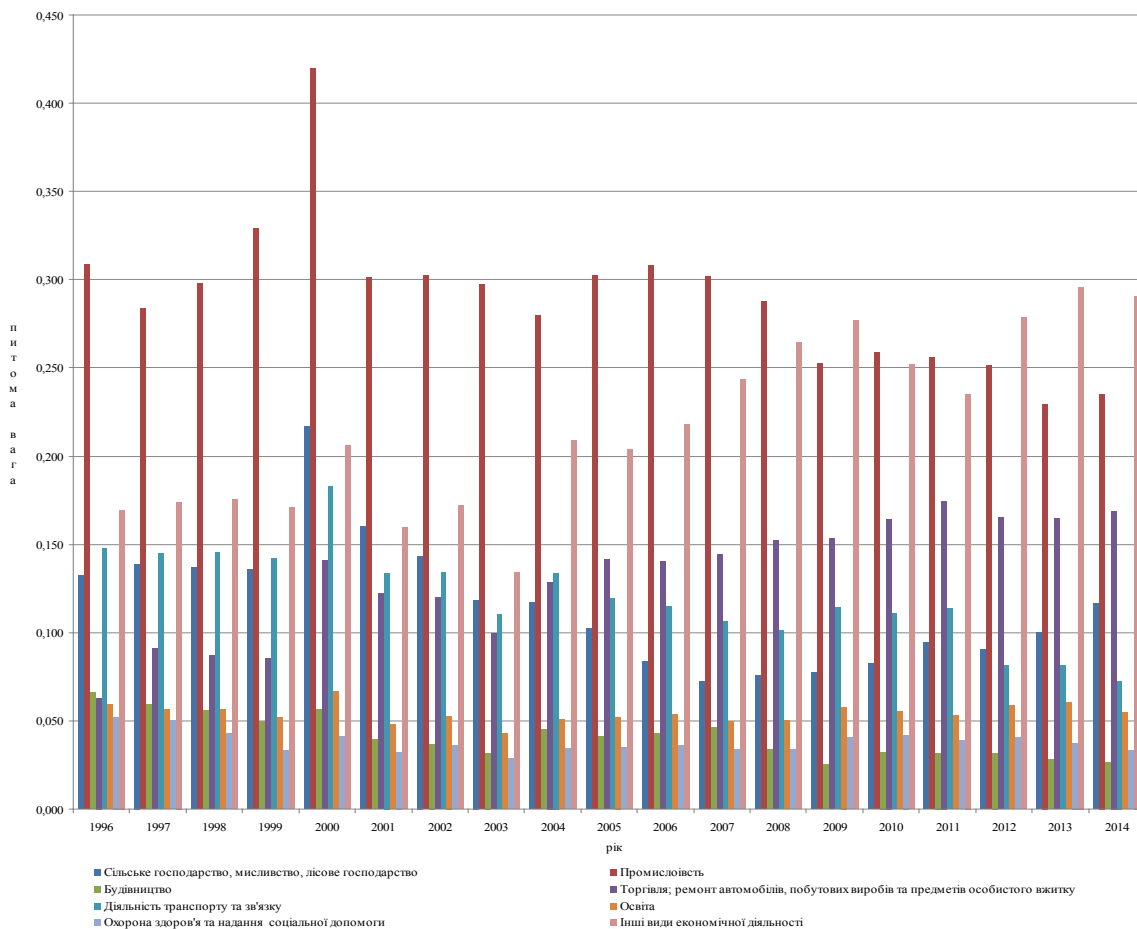

Рис. 2. Структура ВДВ за видами економічної діяльності за період 1996–2014 рр. у відносному вираженні (у відсотках від загального обсягу ВДС країни)

За даними, наведеними на рис. 4, можна зробити висновок, що незважаючи на зміни в структурі ВДВ, їх інтенсивність за цей же період часу була рівномірною, а отже можна стверджувати, що цей процес носив еволюційний характер, тобто були відсутні значні революційні зміни в структурі видів економічної діяльності.

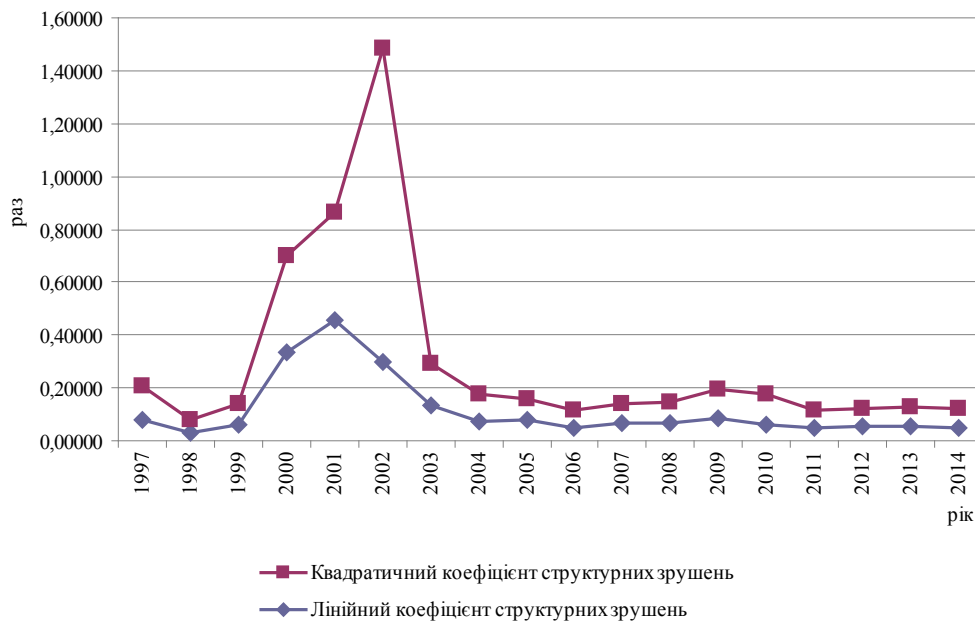
На рисунку 5 наведено результати розрахунку наступної групи показників, які відображають структурні зрушення.

За даними рисунку 5 можна зробити висновок, що найсильніші структурні зрушення спостерігались у період з 1999 р. по 2004 р. Ці зміни насамперед пов'язані з суб'єктивним фактором – прийняттям нового класифікатора видів економічної діяльності у 1998 р. та закінченням перехідного періоду впровадження нової системи статистичного обліку даних.

Як видно з рисунку 5, структурні зміни продовжуються, але їх масштаб не є таким зна-

Рис. 3. Абсолютні структурні зрушення ВДВ за видами економічної діяльності

Рис. 4. Відносні структурні зрушення ВДВ за видами економічної діяльності

чним, як у попередні роки, тому доцільно навести окремо період з 2004 р. по 2014 р. з метою проведення аналізу.

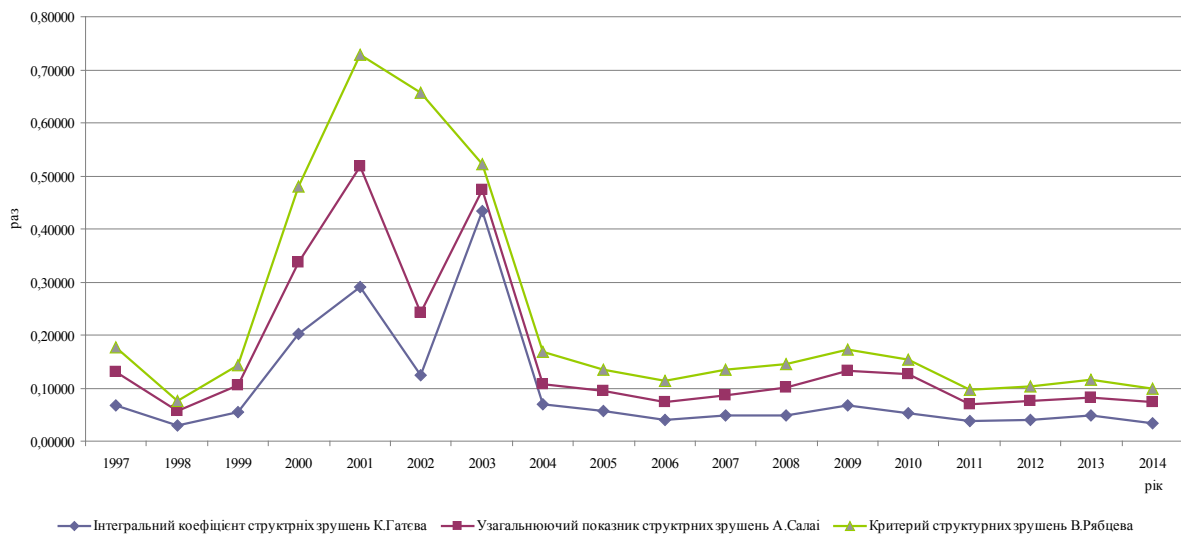
На рисунку 6 наведено структурні показники за період 2004–2014 рр.

Отже, відповідно до рисунку 6, щодо змін, які відбувались у 2004–2014 рр., можна зробити висновки:

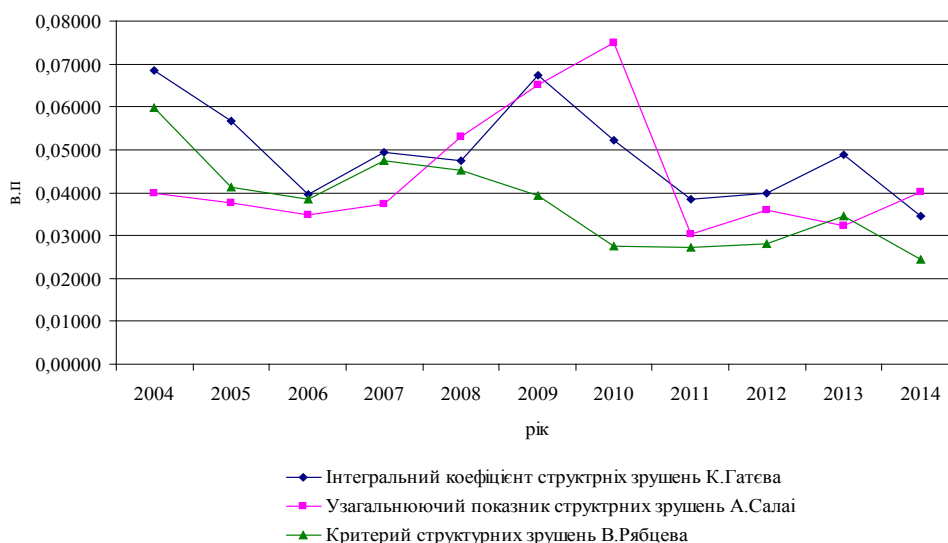
– аналізуючи динаміку критерію структурних зрушень В. Рябцева, можна стверджувати, що в цілому структура за видами економічної діяльності залишається однорідною, тобто не відбувається різкого збільшення або скорочення складових ВДВ. Це є позитивним

фактором, тому що свідчить про однорідність обраної сукупності дослідження;

– динамічні зміни інтегрального коефіцієнту структурних зрушень К. Гатєва та узагальнюючого показника структурних зрушень А. Салаї доводять, що за окремими групами видів економічної діяльності відбуваються структурні зрушення, поступово відбувається переорієнтація національної економіки на види діяльності, що надають послуги. Тобто підтверджується зроблений раніше висновок, що найближчим часом у структурі ВДВ будуть переважати види діяльності, що надають послуги.

Рис. 5. Динаміка інтегрального коефіцієнта структурних зрушень К. Гатєва, узагальнюючого показника структурних зрушень А. Салаї та критерію структурних зрушень В. Рябцева за період 1997–2014 рр.

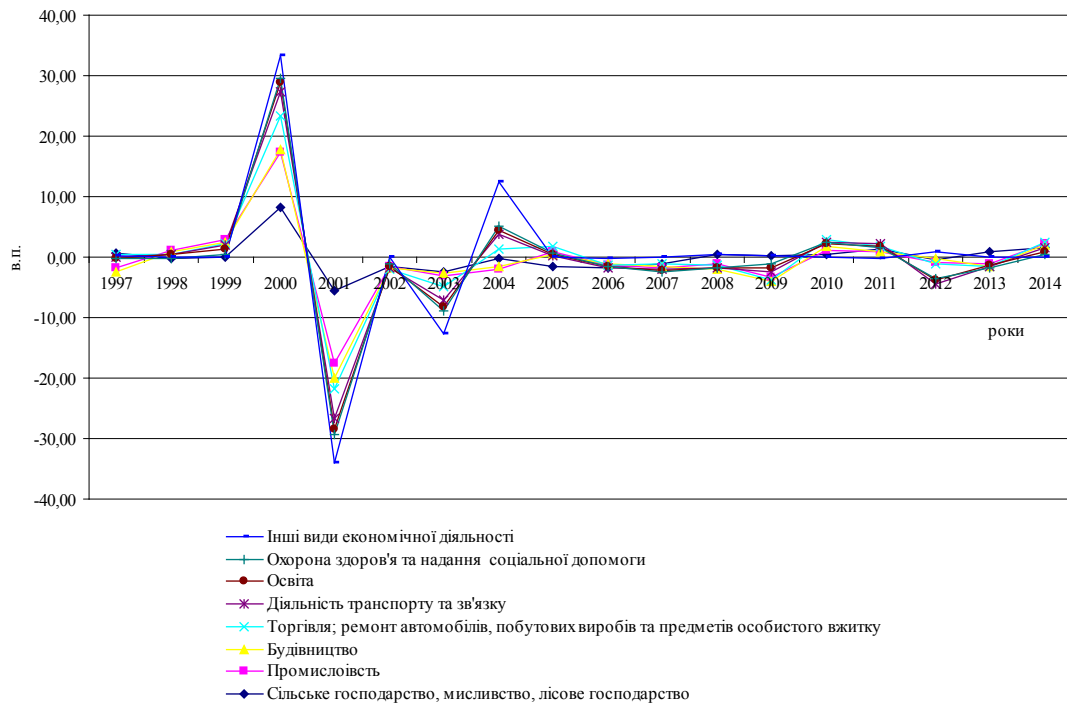

Рис. 6. Динаміка інтегрального коефіцієнта структурних зрушень К. Гатєва, узагальнюючого показника структурних зрушень А. Салаї та критерію структурних зрушень В. Рябцева за період 2004–2014 рр.

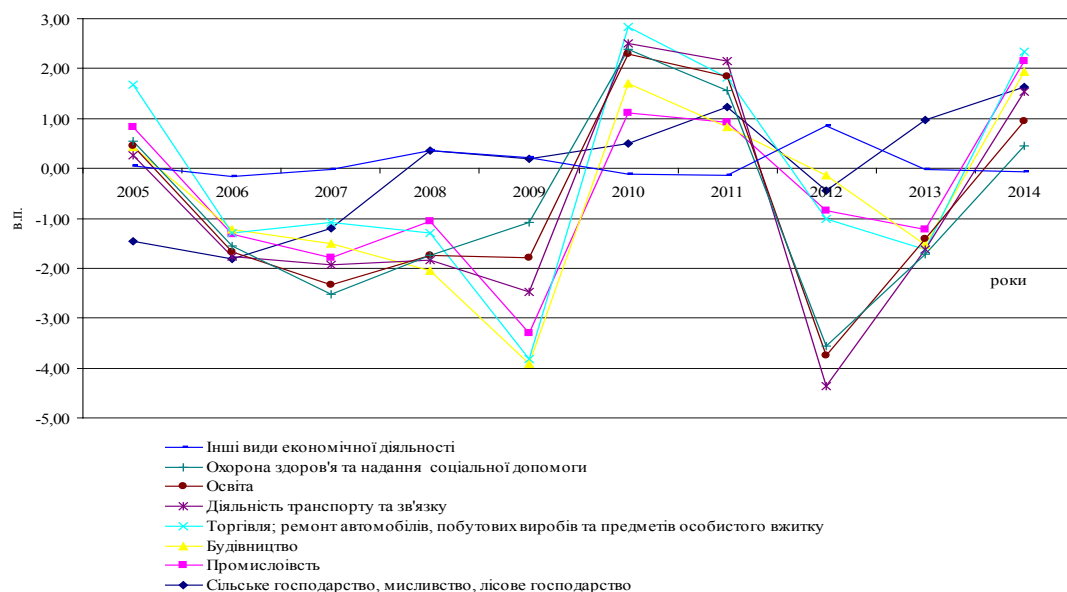
Наступним кроком структурно-динамічного аналізу є дослідження маси (масштабів) та швидкості структурних зрушень. На рисунку 7 наведено динаміку масштабів структурних зрушень за період 1997–2014 рр., яка дає можливість порівнювати різні, прямо не пов'язані зрушення в економічній структурі. Вона визначає кількість структурних елементів зі схожими інтересами, які формують певне зру-

шення, виражені як у відносних (частках), так і в абсолютних (вартісних) одиницях на даному проміжку часу.

За результатами аналізу отриманих даних можна зробити висновок, що у структурні зрушення в економіці почались у 2000 році значний перепад значень на рис.7 в цей період. Отже, саме в цей час розпочався процес структурних змін в національній економіці дер-

Рис. 7. Динаміка масштабів структурних рушень структурних зрушень за період 1997 – 2014 рр.

Рис. 8. Динаміка маси структурних рушень структурних зрушень за період 2005–2014 рр.

жави. Подальші зміни не були такими масштабними, але вплинули на формування не лише структури національної економіки, але й на посилення прояву дисбалансу професійного розподілу продуктивних сил в державі.

На рис.8 наведено масу структурних зрушень за період 2005-2014рр.

Аналіз даних дозволяє зробити висновок про продовження процесу трансформації національної економіки за видами економічної діяльності. Тенденція, яка намітилась ще у 2000-х рр., а це ріст сфери послуг і зменшення виробничої сфери, посилюється й носить системний характер, а отже й посилюються прояви дисбалансу професійного розподілу продуктивних сил України.

Зміни, які відбуваються в структурі видів економічної діяльності, носять системний характер, тобто вони мають вплив на розвиток регіональних економічних систем. Цей вплив проявляється у вигляді посилення дисбалансу професійного розподілу продуктивних сил. Прискорення структурних змін за видами економічної діяльності посилює диспропорції між попитом та пропозицією продуктивних сил, що, у свою чергу, вплине на збільшення дисбалансу їх професійного розподілу. Так, поява нових видів економічної діяльності, з одного боку, сприяє створенню нових робочих місць, а з іншого – підприємницький сектор починає скорочувати, а у подальшому й

закривати ті з них, які стають нерентабельними, що призводить до появи безробітних. Ця група населення має статус структурних безробітних, тобто осіб, які втратили роботу у зв'язку з відсутністю попиту на їх вміння та навички. З метою покращення ситуації та розробки заходів, спрямованих на відновлення балансу професійного розподілу продуктивних сил, необхідно знати швидкість структурних змін.

У таблиці 1 наведено середньорічний абсолютний приріст та темпи зростання видів економічної діяльності в структурі ВДВ за період 1996–2014 рр.

Як видно з таблиці 1, загальна тенденція залишається незмінною: позитивні значення мають наступні види діяльності: торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 5,6% приросту, та інші види економічної діяльності – 3%. Питома вага сільського господарства, мисливства, лісового господарства та промисловості хоча й не показала приросту, але їх значення наближаються до позитивних, що може бути свідченням збільшення їх вкладу у ВДВ.

Висновки з цього дослідження. Проведений структурно-динамічний аналіз довів наявність структурних зрушень за видами економічної діяльності та формування нової структури національної економіки, в якій переважає сектор надання послуг. Таким

Таблиця 1

Середньорічні абсолютний приріст та темпи зростання видів економічної діяльності в структурі ВДВ за період 1996–2014рр.

Показник	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	Діяльність транспорту та зв'язку	Освіта	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Інші види економічної діяльності
Середньо-річний абсолютний приріст	-0,088	-0,41	-0,217	0,588	-0,417	-0,022	-0,106	0,672
Середньо-річний темп зростання	0,993	0,985	0,951	1,056	0,961	0,996	0,975	1,030

чином, існують передумови появи дисбалансу у професійному розподілі продуктивних сил саме через зміни в структурі видів економічної діяльності, з однієї сторони, та відставанні ринку праці щодо задоволення цих нових потреб, з іншої. Однак, не лише структурні зміни за видами економічної діяльності впливають на посилення дисбалансу. Іншою

передумовою є наявність певної спеціалізації у регіонів, які є складовими державного устрою, тому подальші дослідження мають виокремити регіони відповідно до їх спеціалізації, що дозволить розробляти програми щодо подолання дисбалансу професійного розподілу продуктивних сил, враховуючи їх особливості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / [В.М. Геєць, В.П. Александрова, О.І. Барановський та інші.]; за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К. : Ін-т економ. прогноз., Фенікс, 2003. – 1008 с.
2. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества: Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире / Иноземцев В.Л. – М.: Академия, Наука, 1998. – 614 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/299161.html>.
3. Маслій В.В. Методологічні аспекти формування системи показників для статистичного аналізу технологічної структури інвестицій в основний капітал / В.В. Маслій, С.А. Питель // Наука молода. – 2007. – № 7. – С. 167–171. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.library.tane.edu.ua/images/naukvydannya/hx99QA.pdf>.
4. Международное объединение форекс-трейдеров. Официальный сайт. – Режим доступа: <http://traders-union.ru/analytics>.
5. Раевнева Е.В., Гриневич Л.В. Исследование структурных изменений в национальной экономике / Е.В. Раевнева, Л.В. Гриневич // Journal of International Scientific Publication: Economy & Business, Volume 7, Part 3 ISSN 1313-2555. – P. 471–486. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.scientific-publications.net>.
6. Юрчишин В.М. Україна: від кризи до кризи / В.М. Юрчишин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/upload/1410787033_file.pdf.